

ПРОБЛЕМАТИЧНІСТЬ ОСОБИСТІСНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному інформаційному глобалізованому суспільстві усе більш актуальною стає проблема буття особистості. Зростаюча індивідуалізація, відособлення індивіда від первісних соціальних зв'язків, відчуження від природи та соціальних інститутів в умовах постійних технологічних, економічних та політичних трансформацій призводять до необхідності самостійно «проекувати» власне життя. Це відкриває перед людиною нові шляхи самореалізації та нові конфігурації соціальних відносин, але у той же час, призведе до збільшення ступеня соціальної невизначеності, зростання кількості ризиків, атомізації індивіда, зростаючого почуття страху та самотності. Проблематичність особистісної самоорганізації виходить за рамки індивідуального завдання і набуває сьогодні повсюдного й навіть глобального масштабу. Людина втрачає впевненість у своєму статусі, у правилах поведінки й у доступності засобів існування. У зв'язку із цим постає питання про наслідки такої індивідуалізації, а також про можливості і границі особистісної самоорганізації у сучасному глобалізованому світі.

Ще відомий британський соціолог З. Бауман у своїй книзі «Індивідуалізоване суспільство», написаній у 2002 році, виділяв наступні основні ознаки нового суспільного устрою: втрата людиною контролю над більшістю значимих соціальних процесів, зростаюча невизначеність та прогресуюча незахищеність особистості перед лицем неконтрольованих нею змін, та виникаюче у таких умовах прагнення людини відмовитися від досягнення перспективних цілей заради отримання негайних результатів. Центральною тезою З. Баумана стає ідея про зростання невизначеності людського буття як наслідок «звільнення» від тиску навколишнього світу. Аналізуючи соціальні та психологічні аспекти таких проблем як безробіття, суспільна нерівність та бідність, автор демонструє той факт, що суспільство сьогодні займається переконанням самого себе у тому, що зростаюча невизначеність – це не стільки зло для людини, скільки природний спосіб існування: невизначеність рефлектується у системі цінностей, люди самі, втрачаючи контроль над власними економічними умовами життя, намагаючись пристосуватися до змінюваних умов, починають заперечувати стабільність та тривалість у якості важливих умов нормального існування. Уряди окремих країн, підтримуючи глобалізаційні процеси, також починають робити принципи невизначеності, ризику, нестабільності політикою своєї держави, спонукаючи

громадян до більшої гнучкості та отримання задоволення від ризику, від хаотичного та непередбачуваного способу життя. Однак на цьому етапі виникає ряд соціальних (на рівні держави, суспільства) та психологічних (на рівні індивіда) проблем.

Так, у соціальному плані відбувається усе більша диференціація між тими, хто здатен «засвоїти» цю нову соціальну реальність (індивідуалізоване суспільство ризику), тобто є досить забезпеченим, досить освіченим, займає гідне місце у системі управління, має життєствердуючі цінності для того, щоб розвиватися згідно з потребами часу, й тими, хто, за висловом З. Баумана, є «локалізовано бідними», зацикленими на своєму життєвому просторі, хто не має ні матеріальних, ні духовних ресурсів рухатися далі. Причому, як зазначає З. Бауман, саме положення бідних, яке не може бути ні змінено, ні покращено (додамо, що в дійсності ніхто з можновладців цього й не прагне: за 2010 рік кількість доларових мільярдерів виросла приблизно на 200 чоловік, і це під час світової фінансової кризи!) уособлює собою стабільність, а мобільність (і як наслідок невпевненість), не маючи позитивної альтернативи, починають відтворювати самих себе. Саме глобалізація підсилює різке зниження, якщо не повну втрату, контролю індивідів над процесами та подіями, що впливають на їх життя. Сприйняття цих «стихійних» витоків подібної невизначеності як таких, з якими неможливо боротися, спонукають пасивність по відношенню до змін, що відбуваються, та не сприяють активному освоєнню життя. Тим часом, як сучасні умови глобалізованого інформаційного суспільства потребують від людини ініціативності, постійного розвитку як у професійній, соціальній, так і у особистісній сферах, самостійності у прийнятті рішень та прийнятті відповідальності за їх наслідки, більшість населення, маючи свободу вибору, в дійсності нею не користується, розраховуючи на «масові» стилі поведінки, типові принципи прийняття рішень тощо.

З погляду сучасної постнекласичної психології, особистість – це відкрита динамічна система, що постійно прагне до самоорганізації та саморозвитку. Згідно сучасних психологічних концепцій такі соціальні та психологічні явища як кризи, трагедії, випробування тощо повинні сприйматися не як якийсь фактор, що виводить особистість з рівноваги і заважає її розвиткові, а як переломні моменти чи перехідні періоди, усередині яких зароджуються нові підходи до сприйняття дійсності та її перетворення. Якщо особистість стикається з неможливістю рухатись вперед, зживає усі відомі раніше «робочі» механізми, виявляється у глухому куті, за суттю, це є ситуацією невизначеності подальшого шляху розвитку. Але ці проблеми спонукають до відкриття у людині іноді зовсім несподіваних можливостей самоорганізації, відбувається перехід на новий рівень усвідомлення своїх цілей, цінностей, орієнтирів. Сучасна інформаційна культура, що характеризується як фрагментарна, збагачена тимчасовими образами, що подається модульними спалахами («бліп-

культура») на відміну від попередньої – устояної, з готовими моральними та ідеологічними істинами минулого, систематизованої – обтяжує орієнтацію у цьому потоці незв'язаної, хаотичної інформації, що не відповідає звичним концепціям. Представники нової культури замість того, щоб «втискувати» свої модульні дані в застарілі структури та категорії, вчаться створювати свої з того «розірваного» матеріалу, що обрушується на них лавиноподібним потоком інформації. З першого погляду може здатися, що стосунки між інформаційним та індустріальним суспільством є антагоністичними, проте зараз вони більш байдужі: розмаїтість засобів масової інформації створила окремі інформаційні ніші для усіх суб'єктів соціальної системи, ізолювала (зробила байдужими) їх одну від одної. Оскільки кожен індивід є частиною декількох інформаційних систем (соціокультурної, професійної, сімейної тощо), він може займати декілька «інформаційних ніш» та стати «переносником» інформації від однієї ніші до іншої, він може самостійно «дозувати» розширення власних границь та включення у них додаткових суб'єктів з інших інформаційних ніш, та реконструювати власні принципи, приводячи їх у відповідність до змінюваних норм середовища.

Такі стосунки можна вважати формою адаптації до інформаційного середовища та включенням його у свою власну систему особистості, засобом керування інформаційними потоками. Таким чином, логіка адаптації до інформаційного середовища та гармонійний розвиток особистості є більш дієвою стратегією, ніж слідування раз і назавжди виробленим цілям і цінностям. Інтернет, як універсальний засіб вільної комунікації та конструювання соціального середовища, є ідеальним простором реалізації принципів самоорганізації. Інтернет, демонструючи нову форму соціального впливу – внутрішню соціальну побудову міжособистісних мереж – являє собою форму соціальної взаємодії, яка постійно розвивається.

Такі особливості психіки людини та її соціальних проявів як самоорганізація, системність, парадоксальність, нестабільність, трансформація, завжди були присутніми у людині, проте ці якості в Інтернет-середовищі отримують повноцінну реалізацію та стимулюють перенесення сфери застосування власних зусиль розвитку особистості та самореалізації у віртуальний простір. Інтернет є саме таким, тому що він є відображенням самих користувачів соціальних мереж, саме люди пристосовують його до своїх потреб, інтересів та цінностей, й тому від того, якими будуть ці цінності залежить розвиток не лише Мережі, а й суспільства в цілому.

Найбільш затребуваними інформаційними технологіями будуть не просто ті, що транслиють той чи інший канал інформації (або декілька каналів), а ті, що дозволять найбільш зручно здійснювати процес «конструювання» соціальної реальності й сприяти самоорганізації як на рівні окремо взятої особистості, так й на рівні соціальної групи чи суспільства в цілому.